

Yleisesitys vanhasta kirjasuomesta.

MARTTI RAPOLA: **Vanha kirjasuomi.** Tietolipas n:o 1. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 1945. 85 s.

Maassamme on viime aikoina näkynyt merkkejä pyrkimyksestä valmistaa tieteellistä koulutusta saamattomallekin yleisölle mahdollisuuksia tutustua tieteemme tärkeimpiin ja mielenkiintoisimpiin saavutuksiin. Tästä pyrkimyksestä, joka ei kielitieteen ja nimenomaan suomen kielen tutkimuksen alalla suinkaan ole vähimmin tarpeen vaatima, on uutena ilahduttavana todistuksena Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran aloittama yleistajuis-tieteellinen »Tietolipas»-sarja, joka lienee tarkoitettu palvelemaan myös yliopisto-opintoja niiden alkuasteella. Sarjassa on ensimmäisenä numerona ilmestynyt kirjakielemme historian parhaan tuntijan, prof. Martti Rapolan kirjoittama »Vanha kirjasuomi».

Tekijä lukee vanhan kirjasuomen kauteen kuuluvak i ajan Agricolasta aina Lönnrotiin, Ahlqvistiin ja Kiveen asti, mutta hän ei seuraa noiden kolmen vuosisadan aikana tapahtunutta vähittäistä kehitystä askel askelelta, vaan keskittyy käsittelemään kirjakielemme kolmea tärkeintä kehitysvaihetta: Agricolan suorittamaa perustavaa työtä, ensimmäistä suomalaista Raamattua sekä ns. murteiden taistelua ja siihen liittyvää kielenuudistusta. Näiden vaiheiden väliset hitaamman ja tasaisemman kehityksen ajat jäävät hajanaisten viittausten varaan. Tällainen keskittyminen pääkysymysten ympärille lienee välttämätöntä, kun tarkoituksena on antaa lukijalle suppeassa tilassa mahdollisimman havainnollinen yleiskuva näin laajasta aiheesta.

Esityksen mielenkiintoisuutta ja eloisuutta on omiaan lisäämään se, ettei tekijä tarkastele kirjakieltä irrallisena ilmiönä, vaan levittää lukijan nähtäväksi sen kulttuurihistoriallisen taustan, jota vastaan katsottuna kirjakielen kehitystä vain voidaan oikealla tavalla ymmärtää. Niinpä lukija saa selvän käsityksen niistä olosuhteista, joissa Agricola suoritti suuren työnsä, ja hänen tiellään olleista suunnattomista vaikeuksista, joiden todellista merkitystä »valmiin» kirjakielen eduista nauttivan nyky-suomalaisen on vaikea tajuta. Uudisraivaajan työhön pakostakin jäävät heikkoudet, joita Agricolan kielenkäytössä kieltämättä on runsaasti, peittävät asioihin perehtymättömältä helposti varjoonsa hänen suuret ansionsa, jotka saattavat tuntua luonnostaan lankeavilta. Tekijä toteaaakin, että suomen kirjakielen »rakennus sortuisi vielä tänä päivänä, jos ne peruskivet, jotka Agricola sen pohjaksi asetti, äkkiä sen alta riistettäisiin». Tekijä luo myös katsauksen niihin edellytyksiin, jotka Agricolalla oli kirjalliseen työhönsä. Tässä yhteydessä kosketellaan kysymyksiä esiagricolalaisen tradition merkityksestä, Agricolan äidinkielestä sekä eri murteiden vaikutuksesta hänen kieleensä.

Kielenkäytön yksityiskohtien tarkastelun lähtökohdaksi on valittu 1642:n Raamattu. Sen oikeinkirjoitusta, äänne- ja taivutusoppia sekä eräitä lauserakenne- ja sanastokysymyksiä käsittelevä luku antaa tämän monumentaalisen teoksen kieliasusta niin monipuolisen ja täydellisen kuvan, kuin tutkimuksen nykyisessä vaiheessa on näin suppeassa esityksessä mah-

dollista. Raamatun kieltä verrataan samalla sekä aikaisempaan että myöhempään kielenkäyttöön; varsinkin Petraeuksen komitean Agricolan käännöksiin tekemiin kielellisiin korjauksiin kiinnitetään huomiota. Tämä luku valtaa runsaasti puolet kirjasen koko sivumäärästä, joten ensimmäinen Raamattumme on siinä saanut yhtä keskeisen aseman, kuin sillä on vanhan kirjasuomen historiassa kielenkäytön arvovaltaisena vakiinnuttajana.

Tekijä toteaa, että suomen kielen kirjallinen viljely rajoittui Ruotsin vallan aikana melkein yksinomaan kirkon ja uskonnollisen elämän tarpeiden tyydyttämiseen. Kirjakielemme oli kehittynyt perin yksipuolisesti, eikä se ollut kypsä suorittamaan niitä entistä monipuolisempia ja vaativampia tehtäviä, jotka sitä viime vuosisadan alun kansallisen murroksen jälkeen odottivat. Luotuaan katsauksen eri murteiden osuuteen silloisessa kirjakielessämme ja luonnehdittuaan niitä olosuhteita, jotka johtivat sen uuteen, mullistavaan kehitysvaiheeseen, murteiden taisteluun, tekijä esittelee tämän »taistelun» näkyvimmat hahmot v. Beckerin, Gottlundin, Renvallin ja Lönnrotin sekä heidän osuutensa siinä. Itämurteisten sanojen tulvaa kirjakielemme ja samanaikaista runsasta uudissanojen sepittälyä valaistaan monin näyttein. Tämän kehityksen tuloksena kirjasuomi oli 1870:een mennessä kehittynyt kykeneväksi palvelemaan sivistyselämää kaikilla keskeisillä aloilla. Esityksensä päätteeksi tekijä asettaa hausalla tavalla rinnakkain »kielirakennuksemme kurkihirren kohottajat» August Ahlqvistin ja Aleksis Kiven.

On luonnollista, ettei tällainen suppea yleisesitys sisällä varsinaista uutta tutkimusta, vaan se perustuu aikaisemmin julkaistuihin, alaltaan suppeampia kysymyksiä käsitteleviin tutkimuksiin, joista huomattava osa on tekijän omasta kynästä lähtöisin. Niinpä 1642:n Raamatun kieltä käsittelevä 3:s luku noudattelee »Suomen kansan Raamattu»-teoksessa (Helsinki 1942) ilmestynyttä tekijän tutkielmaa »Ensimmäisen suomalaisen Raamatun kieli». Esiteltävänä olevan teoksen pääansio onkin siinä, että se sisältää yhteen koottuina pääkohdat tähänastisten kirjakielemme kehitystä koskevien tutkimusten tuloksia helppolukuisessa, mutta samalla täsmällisessä ja asiallisesti perustellussa muodossa.

Joihinkin pikku huomautuksiin teos antaisi aihetta. Niinpä odottaisi, että sellainen helposti havaittava ja vanhaan kirjakieleen perehtymättömyyden huomiota kiinnittävä seikka kuin *että*-sanan käyttö kausaalikonjunktiona olisi näin suppeassakin esityksessä saanut maininnan. Se olisi vanhan kirjasuomen konjunktiosuhteiden selvitykseksi ollut sitäkin tarpeellisempaa, kun kerran mainitaan, että nykyään kausaalista *koska*-konjunktioita yleisesti käytettiin temporaalisena (s. 58), joten se ei kaikissa tapauksissa kelvannut nimenomaisen kausaalisuhteen ilmaisijaksi.

Tekijä kummastelee, että 1642:n Raamatussa havaittavista puhdas-kielisyyspyrkimyksistä huolimatta saattaa alistettu kysymyslause alkaa *jos*-konjunktioilla (s. 56). Eiköhän tekijä odota kolmensadan vuoden takaisilta raamatunsuomentajilta hieman liikaa, sillä vielä niin myöhään kuin v. 1862 teki silloinen raamatunsuomennoskomitea nimenomaisen periaatteellisen päätöksen, että *jos*-konjunktioita käyttöä alistetussa kysymyslauseessa oli hyväksyttävä (ks. A. F. PUUKKO Suomalainen Raamattumme,

Helsinki 1946, s. 289), ja vasta 1900-luvulla on Raamatussa saatu tässä suhteessa aikaan muutos.

Teokseen on jäänyt muutamia painovirheitä, joista mainittakoon häiritsevimmät. S. 17 sanotaan, että Söderköpingin kirkolliskokouksessa v. 1441 tehty päätös isämeidän rukouksen, Maarian tervehdyksen ja uskontunnustuksen lukemisesta kansankielellä uudistettiin Suomen hiippakunnassa v. 1592; p.o. 1492. S. 29 mainitaan $t \sim \gamma$ -vaihtelu; p.o. $t \sim \delta$. S. 44 on: Alempana viitattiin; p.o. Alumpana viitattiin. Rekonst uoitua muotoa osoittava tähti on jäänyt pois muutamista kohdista, ainakin s. 36 *va(a)γjoitetun*, s. 44 *tyyek* ja s. 65 *velyoillinen*.

Prof. Rapolan teos täyttää erinomaisesti tarkoituksensa yleistajuisena vanhan kirjasuomen pääkohtien esityksenä ja johdantona yliopistolisiin vanhan kirjasuomen opintoihin, mutta se ei tietenkään poista laajemman, varsinaisia tieteellisiä tarkoituksia varten laaditun yhtenäisen kirjakielämme historian tarvetta. Lieneekin tässä yhteydessä lupa lausua toivomus, että prof. Rapola saisi tilaisuuden saattaa päätökseen Suomen kirjakielen historiansa, josta, kuten tunnettua, on toistaiseksi ilmestynyt vain oikeinkirjoitus- ja äänneoppia käsittelevä I osa.

Osmo Ikola.